

Uşak Şeker Fabrikasının Kuruluşu ve Gelişmesi

Prof. Dr. Oktay Güvemli

Marmara Üni. E. Öğr. Üyesi

Doç. Dr. Mehmet Karayaman

Uşak Üniversitesi, Fen- Edebiyat

Fakültesi Öğr. Üyesi

Özet

Nuri Beyin (Şeker) öncülüğünde kurulan Uşak Şeker Fabrikası, Cumhuriyet ile birlikte var olan bir kuruluştur. Nuri Bey, yerel bir esnaftır ve yetmiş yaşına yaklaşmaktadır. Uşak Terakki-i Ziraat TAŞ'yi devir alır ve şeker fabrikası üretecek hale getirir. Ortaklar bulur. Avrupa'da Skoda fabrikasından makineleri getirir ve fabrikayı 1926 yılında faaliyete geçirir. Öteki şeker fabrikalarına öncülük yapar. Devlet şeker pancarı üretimini özendirerek destek sağlar. Bu kuruluşu, Sanayi ve Maadin Bankası ile destekler. Ama Lozan anlaşması ile kabul edilen, gümrüklere beş yıl süre ile dokunulamaması, ithalata karşı korumayı zayıflayınca devlet sekeri inhisar içine alır. Ve işletme hiç bir zaman kâr edemez. Bankalar yönetime el koyar ve nihayetinde, Uşak Şeker Fabrikası, öteki üç fabrika (Alpullu, Eskişehir ve Turhal) ile birlikte Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ne devredilir.

Uşak Şeker Fabrikası, Türk işletmeciliğinde öncüdür. Bu öncülüğü, muhasebe uygulamalarında, denetleme, halka açılma konularında da görmek olanağı vardır. Anadolu'ya 1933'lerden sonra yaygınlaşan iktisadi devlet teşekküllerine örnek olmuştur.

Anahtar sözcükler : Uşak Şeker Fabrikası, Türkiye şeker sanayii.

Jel kodu: D04, M41

Abstract (Expectations from Accounting Theory and Practices)

Uşak sugar factory was established within the early years of the Republic under the supervision of Mr. Nuri (şeker). He is a local tradesman and today he is almost seventy years old. The establishment titled Uşak Terakki-i Ziraat takes over TAş and develops it into a sugar factory. He finds partners, brings machinery from the Skoda factories in Europe and operationalize the factory in 1926. This entrepreneurship pioneers other sugar factories. The state encourages sugar beet production by providing incentives from Sanayi and Maadin Bank. However, the Lozan Agreement disallows the usage of customs for five years. This situation weakens protection against importing. As a result, the state puts sugar production in a monopoly. This business never gets profit and the banks seize control of the factory. Ultimately, Uşak sugar factory and three other factories (Alpullu, Eskişehir, Turhal) are delivered to Turkey Sugar Factories Joint Stok Company.

Uşak sugar factory is a pioneer in Turkish entrepreneurship. We can observe this pioneering in accounting practices, auditing and initial public offering issues. This business set an example for the economic state enterprises that were widespread after 1933.

Keywords: Uşak sugar factory, Turkish sugar industry.

Jel code : D04, M41

Uşak Şeker Fabrikasının Kuruluş Aşaması (1923 – 1926)

Temel gıda maddelerinden olan şekerin üretimine Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir kaç girişim olmuşsa da Türkiye’de ilk şeker üretiminin Nuri Şeker’in (1856 – 1958) öncülüğünde (Ek 1) Uşak’ta kurulan, Uşak Şeker Fabrikası’nda yapıldığı bilinmektedir. Cumhuriyet’in ilanından hemen sonra Uşak’ın alivyonlu topraklarında şeker pancarı yetiştirmek için İzmir Ziraat Bölge müdürlüğü ile temas kurulur ve böylece şeker pancarı üretimine başlanır. Fabrikanın kurulması için gerekli olan, hukuki kuruluş, atıl duran bir şirketin, Uşak Terakki-i Ziraat Türk Anonim Şirketi haline getirilmesi ile 19.4.1923 tarihinde tamamlar (Ek 2). Şirketin sermayesi on bin liradır. Nuri Şeker, kuruluştan sonra devletin desteğini sağlamak üzere Ankara’ya gider, başvekil Rauf beyle (Orbay) ve iktisat vekili Esat Mahmut (Bozkurt) ile görüşür onların desteğini sağlar. Şirketin nizamnamesini (tüzük) Ankara’da bastırır, tescil ettirir. Uşak’a döner artık devrim hükümetinin desteğini de almıştır. Uşak halkının ve özellikle kendisini köylü kadınların desteklemesinden memnundur. Atatürk’ün kurduğu iktisadi düzene göre, konu ile Sanayi ve Maadin Bankası’nın ilgilenmesi gerekir. Yatırım için gerekli krediyi temin eder (Karayaman, 2010). Sıra Avrupa’dan makine ve donanımın alımına gelir. İstanbul’daki tanıdıklar kanalı ile ondört makine0 üreticisi bulunur. Onlara mektup yazar ve derki, *ben Uşak’ta günde 500 ton şeker pancarı üretimine dayalı bir şeker fabrikası kurmak istiyorum. Öncelikle teklifinizi, tercüme olanağım bulunmadığı için bana Türkçe olarak göndereceksiniz. On dört firmada buna olumlu yazı verir. Sonra onlara makine ve donanımla ilgili isteklerini yazar. Makine üreticileri İstanbul’a onunla görüşmek üzere gelirler, Perapalası ya da Tokatlıyan otelinde onlar ile toplantılar yapar. Açık eksiltme yöntemini kullanır, kendisine yabancı dil bilen bir arkadaş bulur. Fabrikanın tesislerinin anahtar teslimi yapımını Çekoslovak firması Skoda’ya ihale eder. İhale*

bedeli 404.000 Dolar'dır. Bu tutarın %20'si olan 80.800 Doları Şirketin kendi hesabından peŐin kısım olarak 3der. Kalan tutarın 20.000 Dolarlık kısmı işin İŞ Bankası'nın o zamanki Genel M3d3r3r3 Celal Bayar'dan 91 g3n vadeli 3c bono vererek temin eder ve Skoda'ya 3der

1925 Yılıının başlarında fabrika binasının temeli atılır. Kışın ara verilir. Bu arada 3ekoslovakya'dan aŐırlıŐı 2000 tonu bulan fabrika makine ve donanımı gelir ve yazın hem inşaat tamamlanır ve hem de montaj iŐleri bitirilir ve Ekim 1926'da, Şeker pancarı mevsiminde ilk Şeker fabrikada 3retilmiŐ olur. Montaj işlerini 3ekoslovak m3hendis ve ustalar yapar. Dokuz usta montajdan sonra kalır ve T3rk ustalara 3retilimi 3Đretirler. Fabrikanın kapasitesi g3nde 500 ton pancarı iŐleyecek Şekilde belirlenmiŐtir. Ama 3retime baŐlandıŐında bu miktarın 3ok 3zerine 3ıkılabildiŐi g3r3lm3Őt3r.

Nuri Şeker, 3c yıl iÇinde projeyi ger3ekleŐtirmiŐ ve hedefine ulaŐmıŐtır. İŞletme sermayesi ihtiyaŐını karŐılamayı da d3Ő3n3r. En b3y3k Şeker ithalat3ısı olan Hakkı beyi İstanbul Vakıf hanın d3rd3nc3 katında ziyaret eder ve karŐılıŐında 3retilen Şekerden vermek 3zere kendisinden avans ister. Nuri bey, bu avans işin : *Hakkı bey 50 liralık 10-15 deste para uzattı* diyor.

Sıra fabrikanın aŐılıŐ merasimine gelmiştir. Nuri bey, T3rkiye'ye s3rekli bir gelir saŐlayacak tesisi merasimle aŐmak gerektiŐini d3Ő3n3r. Ankara, İstanbul, İzmir, Konya'dan gelecekler işin trenlere 3zel vagonlar ekletir. BaŐta İktisat Vekili Rahmi bey olmak 3zere bir 3ok siyasi kişi ve yerli halk katılır. Nuri bey heyecandan konuŐamaz, aŐıŐ konuŐmasını yapan İktisat vekili, altın tepsi iÇindeki makası alır, kurdeleyi keser (Ek 3). Misafirlere İzmir'den getirilen pasta ikram edilir... B3yle bir resmi aŐılıŐın, fabrikanın ihtiyaŐı olan reklamu fazlası ile saŐladıŐı g3r3l3r.. Nuri bey kurduŐu fabrikanın bu reklamı hakettiŐini d3Ő3r. Nitekim bir s3re sonra UŞak'a fabrikayı g3rmek, gezmek isteyen grupların

geldiği görülür. Nuri Bey 40 – 50 subayın Uşak’a fabrikayı ziyaret için gelmelerinden çok mutlu olur. Ama aralarındaki paşalardan birisi onu düşünceli gördüğünü söyler. Nuri Bey açıklar : *Fabrikanın çok eksigi var. Sanayi ve Maadin Bankası bu fabrikayı kuran şirketin ortağıdır. Onlara gideyim mi diye düşünüyorum* der. Paşa cebinden çek defterini çıkarır. Hamiline ödenmek üzere 2.400 Lira yazar. Nuri bey şaşırır. Teşekkür eder ve Paşayı bu bedel karşılığında şirkete ortak yapar. Paşanın bu jestini gören öteki ziyaretçiler de şirkete ortak olmak istediklerini söylerler ve o gün Nuri Bey 150 bin lira toplar. Büyük işler büyük fedakarlıklar ile gerçekleşebilir sözünü hatırlar.

Sıra Ankara’ya teşekkür etmek için gitmeye gelmiştir. 400 gr. Lık küçük şeker keseleri hazırlatır. Gazi Paşa’dan randevu alır ve İktisat Vekili ile birlikte Çankaya’ya çıkarlar. Gazi onları karşılar, sigara ikram eder. İki saat tarımdan söz ederler. Paşa, kesme şekere geçmesini ister. Daha sonra Meclis Başkanı’na giderler. Meclis başkanı Kazım (Özalp) bey, kendisine sunulan güzel bir sepet içindeki şeker paketlerini görünce heyecanlanır. Ülkeye yaptığı katkılarından dolayı onu kutlar ve bir isteğinin olup olmadığını sorar. Nuri bey, işletme sermayesi sıkıntısı çektiklerini, şeker pancarı taşıyan 25 traktörün benzin bulamadığını söyler. Kazım Paşa Ankara’da Ziraat bankasına telefon ederek ona kredi verilmesini sağlar.

Uşak Şeker Fabrikası, özel kesim girişimi ile başlatılan Cumhuriyet’in, eldeki bilgilere göre, ilk sanayi kuruluşlarından. Atatürk’ün dış alımı önlemek için 1930’larda girişeceği iktisadi devlet teşekkülleri yanında özel kesimi de devreye sokmak istemesinin belirgin bir örneğidir. Hem tarımı canlandırması, hem temel bir gıda maddesi olan şeker üretimini gerçekleştirmesi ve hem de üretimi ile şeker ithalatını karşılamaya dönük bir işlevi yerine getirmesi ona öncü olma niteliğini verir. Bu girişimi önemli kılan birçok iktisadi ve sosyal

neden vardır. Öncelikle Osmanlı'nın devletçi iktisat politikaları nedeni ile özel kesimin sermaye birikimi sağlayamadığı bir alt yapı mevcuttur. , Osmanlı'da üretimin daha çok azınlıklar eliyle yapıldığı gerçeğini de unutmamak gerekir. Ve en önemlisi, uzun savaş yıllarında (1912 -1922) yorgun ve ekonomik açıdan yoksul düşen Türkiye'nin yatırım gücünün bulunmadığı bir ortamda bu girişimin başlatılmasıdır.

İlk dört şeker fabrikası : Türkiye'de şeker üretmek üzere kurulan ilk dört fabrika sırası ile, Uşak (1926), Alpullu (1926), Eskişehir (1933), Turhal (1934) dir. Bunlardan kuruluşunu ilk tamamlayan Uşak fabrikasıdır. Fakat su teminindeki güçlük nedeni ile 1926 Aaralık ayında üretime geçebilir. Bu açıdan daha şanslı olan Alpullu ise Ekim 1926'da üretime başlar. Ancak Uşak şeker fabrikası yatırımını daha önce tamamlamıştır (*Turan Veldet. 1958/ 55- 554*).

Uşak Şeker Fabrikasının kurucusu Nuri Şeker'dir. Kuruluşu, Cumhuriyet'in ilanından öncedir : 19.4.1923'de *Uşak Terakki-i Ziraat Türk Anonim Şirketi* 600.000 Lira sermaye ile yatırımlara başlamıştır. Saptanan sermayeyi Uşak'daki potansiyelden temin etmek güçtür. Nitekim bu sermayenin bulunması önemli bir zaman almıştır. Nuri Şeker'in bölgesel çabası ancak 51.562 Liralık pay toplamaya yetmiştir. Sanayi ve Maadin Bankası'nın 180.000 Liralık ortaklığı girişimin canlanmasını temin etmiştir. Buna, makine ve donanımın satın alındığı Çekoslovakya'daki Skoda fabrikasının 250.000 Liralık katkısı eklenince, (Toplam 481.562 TL) 1925 yılının başlarında kaynak sorununun kısmen çözüldüğü anlaşılmaktadır (*T. Veldet, sayfa 76*). Ne var ki, 404.000 Dolarlık dış alım makine ve donanım için (*404.000 Dolar x 1,96 Tl = 791.840 TL – www.eko.diyalog.com*) bu tutar yeterli değildir. Kaldı ki, bina, altyapı yatırımları ve işletme sermayesi gerekmesi de vardır. Bu nedenle şirketin sermayesi, makine ve donanımın sipariş edildiği tarihlerde (11.11. 1925) 1.200.000 TL'ye

çıkarılır. Fabrikanın kurulmasında, kısıtlı mali olanaklara, teknik bilgi ve girişimcilik deneyimsizliğine rağmen büyük bir irade vardır. Çünkü fabrika inşaatının temeli 6 Aralık 1925’de atılmış ve Skoda’ya sipariş edilen makine ve donanımın getirilmesi, inşaat zamanı ile uyumlu bir şekilde tamamlanmış ve bir yıl içinde (Aralık 1926) üretime geçilmiştir.

Ancak kuruluşun her zaman bir mali güçlük içinde olduğu görülecektir. Bunun temel nedeni Türk girişimcisinin tarihsel açıdan, işletmecilik eğitiminin noksanlığı ve deneyiminin yetersizliğidir. Olay, Uşak’ta şeker pancarına dayalı pekmez ve tahin üretimi ile uğraşan (*İ. Melbay, S. Malkoç, H. Akıltepe, 1963/ Sayfa 23-32,*) - bölgesel bir üreticinin (Nuri Şeker) dev bir şeker fabrikası kurma girişimidir. Böyle bir ortamda tutarlı bir fizibilite raporu düzenlenmesi beklenemez. Ege bölgesinin geleneksel tarıma dayalı üretim yapma ruhuna, kazanılan İstiklal Savaşı’nın büyük heyecanının eklenmesi ve hemen peşinden Cumhuriyet’in ilanından sonra başlayan ekonomik kalkınma arayışlarının Nuri Şeker’in önünü açtığı ve onu cesaretlendirdiği anlaşılmaktadır.

Nuri Şeker, 1923 yılında anonim şirketini oluşturduğu zaman, ne 1924 Anayasası yayınlanmış, ne Türk Kanun-ı Medenisi (1926) yürürlüğe girmiş ve ne de 1926 yılında yürürlüğe giren Türk Ticaret Kanunu yayınlanmıştı. Onun dayanağı, 1850 yılından beri yürürlükte olan, ancak ticarete İslami şeriat kuralları geçerli olduğu için, genellikle yabancı sermayeli kuruluşların yararlandığı Kanunname-i Ticaret idi. Bu durum, Nuri Şeker’in girişimini, çağdaş ticaret hukukunun uygulanmasında öncüler arasına sokmaktadır.

Nuri Şeker’in bu heyecan verici başarılı girişimi daha başlangıcında iken, onu takip eden şeker fabrikalarının kurucularını da teşvik ettiği ve heyecanlandığı anlaşılmaktadır.

Alpullu şeker fabrikası, Trakya bölgesinin milletvekilleri ile kimi tüccarların girişimi sonucu, 500.000 Lira sermaye ile 1925 yılında kurulan İstanbul ve Trakya şeker Fabrikaları Türk Anonim şirketi tarafından kurulur. şirketin ortakları, % 68 ile Türkiye İşbankası, %10 ile T.C. Ziraat Bankası, ve %22 ile Trakya İlleri Özel İdareleri birlikte Trakya'daki tüccarlardır. Kapasitesi, bölgenin şeker pancarı üretim potansiyeline bağlı olarak 20 bin top pancardır. Bu pancar işleme kapasitesinin daha sonraları yükseltilerek 1930'da 60 bin tona, 1931'de 100 bin tona çıkarıldığı anlaşılmaktadır.

Eskişehir şeker Fabrikasının kuruluşu, 1932 yılında oluşturulan Anadolu şeker Fabrikaları Türk Anonim şirketi tarafından gerçekleştirilmiştir. 3 Milyon lira sermayeli bu şirketin ortakları, T. İşbankası (%51), T:C. Ziraat Bankası (%24,5), Sanayi ve Maadin Bankası (%24,5) dur. Kalan %1'in ise T. İşbankası genel müdür vekili Muammer Eriş ve TC Ziraat Bankası yönetim kurulu üyesi Mümtaz bey tarafından taahhüt edildiği anlaşılmaktadır. Yani bu fabrikanın kuruluşunun, Türk şeker sanayiinin kurucusu durumunda olan üç banka (T: İşbankası, TC Ziraat Bankası ve Sanayi ve Maadin Bankası) tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Fabrikanın temeli 1 şubat 1933'de atılmış, 1933 yılı sonunda şeker pancarı hasat mevsiminde üretime başlamıştır. Tam yıl faaliyette bulunduğu 1934 yılında fabrikada 150 bin tonun üzerinde pancar işlendiği anlaşılmaktadır (*T. Veldet, Sayfa 443- 481*). Fabrikanın kapasitesi 1940'da 200 bin ton pancar işleme kapasitesine çıkarılmıştır.

Turhal şeker Fabrikasının, 3 milyon lira sermayeli Turhal şeker Fabrikası Türk Anonim şirketi tarafından kurulduğu bilinmektedir. şirketin sermayesinin % 50'si T. İşbankası'na, %50'si de T.C. Ziraat Bankası'na aittir. Fabrikanın temelini 7 Ekim 1933'de atıldığı, fabrikanın 19 Ekim 1934'de üretime başladığı anlaşılmaktadır. Tam

yıl çalışılan 1935 yılında 100 bin dolayında şeker pancarı işlendiği anlaşılmaktadır. Bu pancar işleme kapasitesinin 1946'da 200 bin tona çıkarıldığı görülmektedir.

Kardeş kuruluşlar, Eskişehir ve Turhal fabrikalarının da kardeş kuruluşlar olduğunu göstermektedir. Bu kardeşliği başlatan Uşak şeker fabrikasıdır. Hem şeker sanayiinin kurulabileceğini göstermiş ve hem de Cumhuriyet'in şeker politikalarının belirlenmesinin yolunu açmıştır. Cumhuriyetin ilk sanayi hamlesini başlatan şeker sanayii kuşkusuz, Cumhuriyet'in bir politika çerçevesinde yasal düzenlemelerle bu sektörü desteklemesi ile mümkün olabilmektedir. Bu nedenle kısaca Cumhuriyet'in şeker politikasına değinmek uygun olacaktır.

Cumhuriyet'in şeker sanayii politikalarına geçmeden önce Nuri Şeker'in biraz daha yakından tanınmasında yarar vardır. Uşak şeker fabrikasını kurma çalışmalarını tamamladığında (1926) yetmiş yaşına basan ve ömrünü verdiği şeker soy adı olarak alan Nuri Şekeri ve ailesini, torunu Mehmet Şeker'in katkıları ile yakından tanımak uygun olacaktır (*M. Karayaman, sayfa 135-139, M. Şeker, sayfa 1-18, 2015*).

Nuri Şeker kimdir ?

Nuri Şeker, 1856 yılında Uşak'ta dünyaya gelmiştir. Mustafa ve Ümmügülüm'ün oğludur. Uşak merkezinde Aybey mahallesinin nüfusuna kayıtlıdır. Eşi Atike hanım 1881 Uşak doğumludur. Bu evlilikten Muhsin (1903), Sakine (1907), İsmail Necati (1911), Celal (1917) adlı dört çocukları olmuştur. Muhsin Şeker'in oğlu Mehmet Şeker, aileyi şöyle anlatmaktadır : Dedem Nuri Şeker'in ailesi Erzurum'da Germiyan oğullarındandır. Erzurumdan, Bursa – Kınık bölgesine ve oradan da Kütahya üzerinden Uşak'a geldikleri bilinmektedir. Dedemin dedesi Ömer efendi, Muharremşah köyüne gelmiş ve zamanla

arazi satın alarak Kalfa köyüne yerleşmişler. Bir yandan köyde tarım ve haycancılıkla, bir yandan da Uşak'ta haşhaş yağcılığı, halıcılık ve helva üretimi ile uğraşmışlardır.

Dedem eğitimini, Burma Camiindeki medresede almış, aile Molla Ömeroğulları diye anılmış. Dedem Nuri bey, bir süre halı üretiminde kullanılan kök boya üretimi ile uğraşmış. Ama helva üretimine ağırlık vermiş. Askerliğini XIX. yılın ikinci yarısı ortalarında İstanbul'da yaparken katma değeri olan ürünleri ticaret yerlerini gezerken görmüş ve dönüşte haşhaş yağı üretimi ve helvacılığa önem vermeye başlamıştır. Bir ara mültezimlik de (devletin tarımsal gelirden aşar adı altında aldığı vergiyi toplayan kişi) yapmıştır.

Uşak'ın Yunan işgalinde kaldığı iki yıl boyunca, Nuri Şeker'in Yunan askerlerinin halka zulüm yapmaması için gerekli teşebbüslerde bulunduğu, işgal kumandanı ile sık sık tartıştığı bilinmektedir. İstiklal savaşından sonra yeniden ticarete dönem Nuri Şeker'in şeker fabrikası kurma teşebbüsüne zaman geçirmeden başladığı görülmektedir.

Uşak şeker fabrikasında görevi sona erdikten sonra Nuri Şeker'in Kalfa köyüne dönerek, halkevinde görev aldığı, bir ara siyasete girdiği ve vefatına (1958) kadar burada yaşadığı bilinmektedir.

2. Cumhuriyet'in İlk Döneminde İzlenen Şeker

Politikaları

Cumhuriyet'in şeker politikaları bütün şeker fabrikalarını çok yakından etkilemiştir. Şeker üretiminin Cumhuriyet'in ilk sanayileşme hamleleri içinde yer almasının bir politika oluşturulmasını gerekli kıldığı anlaşılmaktadır (*T. Veldet, Sayfa 555 -571, M. Karayaan, Makele, 2015*). Birinci Dünya Harbinin dünyada bir şeker bunalımı ortaya çıkardığı ve ülkelerin buna karşı önlemler geliştirdiği bilinmektedir.

İstiklal savaşının hemen sonrasında bu arayışların Türkiye’de de başladığı görülmektedir. Bu arada şeker pancarının Türkiye’de bir çok bölgede yetiştirilebileceğinin anlaşılması, hem tarımsal üretime önem verilmesini ve hem de yerli ham maddelerin değerlendirilmesine dönük sanayileşmenin gündeme gelmesini kolaylaştırıyordu. Bu durum, büyük Atatürk’ün öne aldığı stratejiler arasında bulunduğu için, şeker sanayii ile ilgili stratejilerin saptanmasını kolaylaştırıyordu. Şeker ile ilgili ilk kararın, 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir’de yapılan Türkiye İktisat Kongresi’nde alındığı gözlenmektedir. Kongre sonrası açıklanan kararlarda (Madde 16) *Memleketimizde şeker pancarı yetiştirilerek, şeker fabrikalarının tesis edilmesi ve bunun için şeker pancar ziraatinin tevsii..* şeklindeki açıklama dikkati çekmektedir (M. Karayaman, makale/2015). Nuri Şeker’in teşebbüsünden bir süre sonra bu konuda Cumhuriyet hükümetinin ilk yasal düzenlemesini yaptığı bilinmektedir. 5 Nisan 1925’de yürürlüğe giren 601 sayılı Şeker Fabrikalarına *Bahşolan İmtiyaz ve Muafiyet Kanunu* ile sağlanan kolaylıklardan bazıları aşağıdaki gibidir.

- *Fabrikanın kurulduğu ilin komşusu en fazla beş ili içine alacak şekilde tarım alanından yararlanacak fabrikaya 25 yıl süre ile imtiyaz hakkı verilmesi,*
- *Yetiştirilen pancarlardan on yıl süre mahsulat-ı araziye vergisi alınmaması,*
- *Temettü vergisinin on yıl süre ile şeker sanayiinde çalışan işçilerden alınmaması,*
- *Fabrikayı kuracak şirketin hisse senetlerinin damga resminden bağışık tutulması,*
- *Dış rekabete karşı korumak için üretilecek şekerin sekiz yıl süre ile istihlak vergisinden bağışık tutulması,*

- *Enerji temini için ışletilecek kömür madenlerinin vergiden bağışık olması,*
- *Fabrikanın kurulacağı arazinin beş hektara kadar olan kısmının devletçe bedelsiz olarak, fabrikayı kuracak şirkete tahsis edilmesi,*
- *Fabrikanın ham madde ve malzemelerinin devlete ait genel araçlar ile üçte bir fiyatına taşınması...*

Cumhuriyet'in başlangıcında şeker sanayiinin ithalat açısından ikili baskı altında olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki Lozan anlaşması ile ilgilidir. 23.7.1923 Tarihli Lozan anlaşması ile beş yıl süreyle (1929) mevcut gümrük oranlarının değiştirilmemesi kabul edilmişti. Yani yerli sanayi gümrüklerde korunamıyordu. İthalatın gündeme getirdiği ikinci sorun ise, Avrupa'da şeker kamışına dayalı üretim daha ucuz olması idi. Bunun önde gelen nedeni, şeker kamışının, şeker pancarına göre hektar başına üretimde daha verimli olması idi. Yani ham madde daha ucuzdu. Avrupa'daki şeker üretimindeki deneyim, maliyetin düşük olmasını sağlıyordu. Bu durum karşısında yukardaki önlemlerin alınmasını doğal karşılamak gerekiyordu.

şeker sanayiinin gelişme göstermesi sonucu, 1937 – 1938 yıllarında şeker pancarı ekim alanlarının yeterli olmaması karşısında şeker kamışı yetiştirme arayışlarının gündeme geldiğini de bu arada belirtmek uygun olacaktır. Ancak bu çabalardan sonuç alınamamış ve Türk şeker sanayiinin şeker pancarına bağımlılığı devam etmiştir.

Bu arada belirtmek gerekir ki, yukarda sıralanan teşvik hükümleri Cumhuriyet'in ilk sanayi teşviki yasasıdır ve 1927 yılında onbeş yıl süre ile yürürlüğe konulan Teşvk-i Sanayi Kanunu'nun öncüsü niteliğindedir (*O. Güvemli, 2001/1-42*). Zaman içinde Nuri

Şeker'in kurduğu fabrikanın da yararlandığı bu özendirme yasası ile Türkiye'de şeker sanayii yatırımlarının hızlı bir gelişme içine girdiğini belirtmek uygun olacaktır.

Öte yandan, Lozan anlaşması bükümleri gereğince gümrüklere müdahale edilememesi karşısında uygulamaya konulan bu teşviklerin yeterli olmadığı anlaşılmış ve Cumhuriyet yönetiminin, şekeri tekelleştirme (inhisar) haline dönüştürdüğü görülmektedir. 25 Ocak 1926 tarih ve 724 sayılı kanun Şeker İnhisar Kanunu adını taşımaktadır. Bu yasa ile şeker ithali tekelleştirme içine alınmış, pahalı yerli sanayi ürünlerinin alınıp, ucuza satma stratejisi benimsenmiştir. Böylece engellenemeyen ithalata karşı yerli sanayii koruma hedeflenmiştir. Lozan anlaşmasının getirdiği kısıtlayıcı hükümlerin beş yıllık süresinin 1929 yılında sona ermesinden sonra, 1 Haziran 1929 tarih ve 1499 sayılı Gümrük Tarifesi Kanunu çıkarılarak yerli sanayi ürünlerinin, gümrük oranları yükseltilerek korunmaya başlandığını da bu arada belirtmek uygun olacaktır.

Cumhuriyet'in bu temel gıda maddesinin üretim ve dağıtım sorunları ile sürekli olarak uğraştığı görülmektedir. Lozan anlaşmasına uyum çerçevesinde ele alınan inhisar (tekelleştirme) uygulamalarının sürekli eleştirisi aldığı, Gümrük sorunlarının çözülmesi sonrası 1930'larda bu kez fabrikaların büyük zararlar ile karşılaşması karşısında şeker fabrikalarının birleştirilmesi çabalarının başladığı ve bu çabaların 1930'lu yıllarda Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'nin kurulması ile sonuçlandığı görülmektedir. Bu gelişmelere, daha sonra değinilecek olup, incelemenin bu aşamasında Uşak Şeker Fabrikasının gelişme evresinin ele alınması uygun olacaktır.

3. Uşak Şeker Fabrikası'nın Yerel Yönetimde Gelişme Dönemi (1926 – 1931)

Uşak Şeker fabrikasında muhasebe uygulamaları, çift yanlı kayıt yönteminin Anadolu'da bir Türk işletmesindeki uygulamalarının ilklerindedir. Bunu kuruluş dönemi olan 31.12.1925 tarihli bilançoda görmek olanağı vardır. Bilanço deyimleri bugünkü dille yazılmıştır (Ek 4).

Uşak Terakki-i Ziraat TAŞ'nin 31.12. 1925 Tarihli

Bilançosu (TL)

<i>Alacak türleri</i>		<i>Borç türleri</i>	
<i>Nakit</i>	328	<i>Sermaye</i>	600.000
<i>Bankalar</i>	88	<i>Banka borçları</i>	16.121
<i>Tahvil</i>	584	<i>Çeşitli borçlar</i>	16.057
<i>Duran varlıklar :</i>		<i>Mevduat borcu</i>	2.427
<i>Arazi</i>	890	<i>Tohum borçları</i>	8.076
<i>Yapılmakta olan</i>	35.000	<i>Toplam</i>	642.601
<i>Malzeme</i>	696	<i>Nazım hesaplar</i>	3.410
<i>Demirbaş</i>	786	<i>Kat'i mizana uygun</i>	
<i>Tarım aletleri</i>	4.452	<i>tuutar</i>	646.011
<i>Tarım makineleri</i>	21.542		
<i>Marangoz aletleri</i>	5.066		

<i>Fabrika inşaatı</i>	4.614
<i>Pancar tohumu</i>	1.079
<i>Hisse senetlerinden alacak</i>	404.844
<i>Tohum alma avansları</i>	9.085
<i>Makine donanım avansları</i>	139.754
<i>İnşaat avansları</i>	6.145
<i>İlk tesis giderleri</i>	3.461
<i>Zararlar</i>	4.187
<i>Toplam</i>	642.601
<i>Nazım hesaplar</i>	3.410
<i>Kat'i mizana uygun tutar</i>	646.011

1925 Yılı sonunda yatırımlar henüz devam etmektedir. Ve varlıklar, belirli bir tasnife sahip olmamakla beraber sıralanmıştır. Kaynaklar da sermaye ve borçlar şeklinde bir sıralamaya sahiptir. Bu durum, Cumhuriyet'in başlarında çift yanlı kayıt yönteminin genellikle uygulanabildiğini göstermektedir.

Hem işletmenin faaliyetlerinin durumunu ve hem de muhasebe kayıt anlaşmasındaki gelişmeleri ortaya koymak açısından, işletmenin 31.12.1928 tarihli bilançosu ve kâr – zarar hesabı üzerinde aşağıda durulmuştur. Mali tablolarındaki ifadeler bugünkü dille yazılmıştır (Ek 5).

Uşak Terakki-i Ziraat **TAŞ'nin 31.12.1928 Tarihli**
Bilançosu (TL)

<i>Mevcutlar ve alacaklar</i>		<i>Sermaye ve alacaklılar</i>	
<i>Duran varlıklar</i>		<i>Sermaye</i>	<i>1.200.000</i>
<i>Binalar</i>	<i>841.410</i>	<i>Sanayi ve Maadin</i>	
<i>Arazi</i>	<i>17.153</i>	<i>Bankası</i>	<i>2.613.181</i>
<i>Makine- donanım</i>	<i>802.433</i>	<i>T.İşbankası –İzmir</i>	<i>18.924</i>
<i>Tesisat</i>	<i>248.874</i>	<i>Çeşitli Borçlar</i>	
<i>Ziraat makineleri</i>	<i>102.851</i>	<i>Ziraat Bankası- Uşak</i>	<i>122.240</i>
<i>Taşıt araçları</i>	<i>54.912</i>	<i>Şeker ve petrol</i>	
<i>Demirbaşlar</i>	<i>30.615</i>	<i>inhisar idaresi</i>	<i>247.651</i>
<i>Küçük alet – edevat</i>	<i>5.675</i>	<i>Senetli borçlar</i>	<i>40.084</i>
<i>Kimya hane donanımı</i>		<i>Emanet borçlar</i>	<i>7.373</i>
<i>Aletler</i>	<i>11.169</i>		
<i>Kimyevi maddeler</i>	<i>607</i>	<i>Duran varlık imhası</i>	
<i>Rasathane</i>	<i>883</i>	<i>(Amortismanlar)</i>	
<i>Mamul ambarı</i>	<i>452.269</i>	<i>1927'den devir</i>	<i>71.483</i>
<i>Beyaz şeker 1.067.500 kg</i>		<i>1928 yılına ait</i>	
<i>Kesme şeker 76.100 kg</i>		<i>Ziraat makine. %15</i>	<i>15.776</i>
<i>Sarı şeker 55.928 kg</i>		<i>Tesisat % 5</i>	<i>12.406</i>
<i>Yarı M. şeker 1.588 kg</i>		<i>Makine donanım %4</i>	<i>32.097</i>

<i>Kuru kspe</i>	86.455 kg	<i>Binalar %2</i>	16.828
<i>Melas</i>	1.146.228 kg	<i>Kk aletler %20</i>	1.135
<i>urup</i>	19.965 kg	<i>Kimyahane alet. %5</i>	560
<i>Malzeme ambarı</i>		<i>Demirbalar %7,5</i>	2.312
<i>eitli malzeme</i>	194.586	<i>Muvakkat hesaplar</i>	23.053
<i>Koltuk ambarı</i>	6.611		
<i>Dispanser</i>	584	<i>Toplam</i>	4.425.103

Bankalar

<i>Eskiehir bankası</i>	15.846
<i>Uak Osmanlı bankası</i>	29.877
<i>Uak Ziraat bankası</i>	7.115
<i>Kasa mevcudu</i>	5.330

Pancar Avansları ve alacaklar

<i>Senetli alacaklar</i>	2.400
<i>Takipteki senetler</i>	75.608
<i>Ortaklardan alacak</i>	57.879
<i>eitli alacaklar</i>	58.330
<i>eker bayileri</i>	34.000
<i>Pancar avansları</i>	57.411
<i>Verilen kira avansı</i>	5.137

Ziraat mdrlkleri

<i>Çeşitli malzemeler</i>	<i>13.307</i>
<i>Çeşitli alacaklar</i>	<i>208.300</i>
<i>şpheli alacaklar</i>	
<i>Pancar avanslarından</i>	<i>111.500</i>
<i>Kira alacaklarından</i>	<i>5.483</i>
<i>Ziraat mdrlğnden</i>	<i>7.246</i>
<i>Koltuk ambarından</i>	<i>24.917</i>
<i>Kar ve zarar bakiyesi</i>	<i>934.658</i>
<i>Toplam</i>	<i>4.425.103</i>

Kuyuda mutabakatı tasdik olunur

Muhasebe müdürü   *Müdür-i umumi vekili*
Arif   *Ahmet Esat*

Not : 1. Kuruşlar kaldırılmış, farklar liraya eklenmiştir.

2. Benzer tutarlar birlikte gösterilmiştir.

3. Mamul stoklarına miktar olarak yer verilmiş olup, varlık toplamını tutturmak için aradaki fark tarafımızdan bu stoklara eklenmiştir.

Bu bilanço, zamanın çift yanlı kayıt yöntemi bilgi seviyesinin üzerindedir. Uşak gibi bir kasabada düzenlenmiş olması bunun önemini artırmaktadır. Varlık ve sermaye bölümleri gruplandırılmış, ayrıntılar üzerinde durulmuştur. Aşağıdaki tbloda ayrıca gösterileceği üzere bir kısmı önceki yıllardan gelmek üzere yüksek seviyede zarar oluşmuştur.

Uşak Terakki-i Ziraat TAŞ'nin 31.12.1928 tarihli

Kâr ve Zarar Hesabı (TL)

<i>Zararlar</i>		<i>Kârlar</i>	
<i>1927'den devreden</i>	<i>624.828</i>	<i>Satılan malzemedен</i>	<i>7.910</i>
<i>Satılan 941 bin ton</i>		<i>Çeşitli gelirler</i>	<i>1.422</i>
<i>Şekerden zarar</i>	<i>9.647</i>	<i>Sanayi ve Maadin</i>	
<i>Sigorta giderleri</i>	<i>8.026</i>	<i>satılan hisseden</i>	<i>7.962</i>
<i>Üretilen şekerin maliyet</i>		<i>Skoda'ya satılan</i>	
<i>ve piyasa değeri farkı</i>	<i>127.824</i>	<i>hisseden</i>	<i>6.408</i>
<i>Faiz ve komisyon</i>	<i>267.043</i>	<i>Taşıma geliri</i>	<i>507</i>
<i>Skoda hisselerinden</i>	<i>6.408</i>	<i>Sanayi ve Maadin</i>	
<i>Çeşitli zararlar</i>	<i>9.985</i>	<i>Bankası faiz tenzili</i>	<i>94.894</i>
<i>Toplam</i>	<i>1.053.761</i>	<i>Birikmiş zarar</i>	<i>934.658</i>
		<i>Toplam</i>	<i>1.053.761</i>

Kuyuda muvafıktır.

Muhasebe müdürü

Arif

Müdür-i umumi vekili

Ahmet Esat

Bu tablo zamanın kâr ve zarar hesabı kültürüne uygun bir anlayışla düzenlenmiştir. Dönemin kâr ve zararı değil, o döneme kadar birikmiş kâr ve zarar hesabının ortaya konulmasının tercih edildiği anlaşılmaktadır. İlk dönemlere ait (1926, 1927) zarar yüksektir (624.828 TL). 1928 Dönemi zararı (934.658 – 624.828) 309.830 Liradır.

Genel olarak bakıldığında, çift yanlı kayıt kültürünün Uşak gibi fazla büyük olmayan bir yerleşim biriminde başarı ile uygulandığı sonucuna varılmaktadır. Ve bu uygulamanın Türkiye için ileri düzeyde bir kültürü ifade ettiğini belirtmek gerekmektedir.

Ancak , Uşak şeker Fabrikası'nın faaliyetleri kârlı değildir ve sürekli zarar edilmektedir. Bu zararların sonraki yıllarda devam etmesinin şirketi tasfiyeye götürdüğü anlaşılmaktadır.

Nitekim 1926 yılından sonra sürekli zarar eden şirketin tasfiyesi için hazırlanan 31 Ağustos 1931 tarihli bilançoda toplam zarar 1.283.699 Liraya ulaşmıştır. Bu tarihte şirket sermayesi ise 1.200.000 liradır. Sanayi ve Maadin Bankası'nın alacağının ise, 3.388.42 Liraya yükseldiği gözlenmektedir (Ek 6).

1928 Yılından sonraki gelişmeler şirketi tasfiyeye götürdüğü için, 1928- 1931 yılları arasındaki gelişmeleri, genel kuruul tutanaklarına dayanarak kısaca gözden geçirmek yarrlı olacaktır (*M. Karayaman, 2010/ 76 – 110*).

1928 Yılına ait genel kurul : Bu genel kurul, gecikme ile 2 Temmuz 1929 tarihinde yapılmıştır. Bu toplantıda geçmiş yıl zararları ve 1928 yılı zararı açıklanmış, Skoda'nın hisse senetlerinin Sanayi ve Maadin Bankası tarafından devralındığı belirtilmiş, işletmenin şeker İnhisar İdaresi'nden borç aldığı, Sanayi ve Maadin Fabrikasından alınan borcun faizinin %15'den %9'a düşürülmesinin sağlandığı açıklanmıştır.

1929 Yılı genel kurulu : Bu genel kurul, 15 Ekim 1930 tarihinde yapılmıştır. Toplantıya 678.978 liralık hisseye sahip 42 hissedar katılmıştır. Hükümet komiseri olarak da İzmir mıntıkası ticaret müdürünün katıldığı anlaşılmaktadır. Toplantıya, kayıtlara uygun olduğu muhasebe müdürü ve umum müdür tarafından imzalanmış 31.12.1929 tarihli bilanço ve kâr –zarar hesabı sunulmuştur. Bu bilançonun altında yönetim kurulu başkanı Remzi bey ile yönetim kurulu üyeleri İsmail, Hüsnü ve Muhlis beylerin de *tanzim olunan işbu bilanço kabul ve tasdik olundu* ifadesine yer verildiği dikkati çekmektedir. Toplantıda öncelikle yıllar itibarı ile üretim ile ilgili bilgiler verilmiş ve 1929 yılında işlenen pancar (23.423 ton), ve bundan elde edilen şeker (3.210 ton), , küspe (559 ton),, melas (1.079 ton), sarı şeker (162 ton) miktarları ortakların bilgisine sunulmuştur.

Bu genel urulda murakıpların bilanço ve kâr – zarar hesabının kayıtlara uygun olduğunu belirten raporları sunulmuş ve ayrıca raporda, pancar yetersizliğinden dolayı yıl içinde iki ay kadar çalışılabildiği, bu nedenle faaliyetin zararlarla sonuçlandığı ve yüksek amortisman oranlarının yıllık olarak ayrılmasının da buna neden olduğu açıklanmıştır. Bunun yanında Avrupa'dan makine ve donanımın gümrüklü olarak ithalinin yatırım maliyetini artırdığından da söz edilmiştir. 31.12.1929 Tarihli bilanço ile ilgili daha sonraki yıllarda yapılan tartışmalar da ilginçtir. Örneğin Nuri beyin *bu bilançoya itimadım yok* şeklinde itiraz ettiği bilinmektedir. Bu durum, muhasebenin bağımsızlığını gösterdiği kadar, Nuri beyin gelişmelerden memnun olmadığını da göstermektedir.

1929 Yılına ait genel kurula ayrıca, Uşak'taki ortaklardan bazılarının (180 ortak) şirketteki israftan şikayetçi oldukları da görülmüştür. Mahkemeye başvuruya kadar giden bu konudaki şikayetlerin, tenis sahası yapmak, yeşil park yapmak, geceleri dans eğlencesi tertip etmek şeklinde sıralandığı görülmektedir. Bunlar

Cumhuriyet'in getirdiklerinin halk tarafından benimsenme durumunu ortaya koyması açısından önemlidir. Ancak aşağıda üzerinde durulacağı üzere, şeker fabrikasının Uşak'ın sosyal yaşamına etkileri büyük olmuştur. Daha sonra iktisadi devlet teşekkülleri de kuruldukları çevrede aynı etkinlikleri yapacaklardır.

1930 Yılına ait genel kurul : Bu genel kurulun, 31.3.1931 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu genel kurula sunulan bilançonun altında muhasebe müdürü Arif beyin ve umum müdür adına Remzi beyin *kuyuda mutabakatı tasdik olunur* ifadesinin bulunduğu görülmektedir. Ayrıca aynı mutabakatı murakıp Hüsrev bey de kendi hazırladığı murakabe raporunda ifade etmiştir. Ve bu bilançoda birikmiş zararların 1.137.200 Lira olarak açıklandığını da belirtmek uygun olacaktır.

Bu genel kurulda iki murakıbın iki ayrı raporla genel kurula katıldığını belirtmek gerekmektedir. Türk denetim tarihinin ilginç örneklerinden birisi olan bu durumu açıklamadan önce şirketin tüzüğünün (Nizamname-i Dahilisi) 26. Maddesine göz atmak yararlı olacaktır. Bu maddede genel kurulun bir ya da daha fazla müfettiş (murakıp) atayabileceği ve bunların *genel kurul ve hkmete karşı sorumlu olarak faaliyet ile ilgili raporlarını hazırlayacakları* belirtilmektedir. 1930 Yılı genel kurulunda,, tüzükte müfettiş denilen, 1926 tarihli Türk Ticaret Kanunu'nun murakıp olarak adlandırdığı iki kişiden Hüsrev bey yukarda belirtildiği gibi, mali tabloların kayıtlara uygunluğunu belirtmekle yetinmiştir. Ancak ikinci murakıp Haşim Tekin farklı bir yol izlemiş, kendisi ayrı bir murakabe raporu düzenlemiştir. Bağımsız işletme denetim raporu niteliğindeki bu raporda, mevcut su yollarının iş göremez hale geldiğine ilişkin fen raporu olmadan idare heyetinin su yolları için 85.362 lira harcama yapmasının eleştiri olarak ortaya konulması ilginçtir. Murakıp raporuna şöyle devam ediyor : Traktörler kuyu açma içinde kullanılmıştır. Masrafları gider yazılmıştır.

Demirbaş eşyaların kayıtları muntazam tutulmamıştır. Şu nedenlerden dolayı işletme gelecek üretim dönemine iyi hazırlanmamıştır : Tarım alet ve edevatı bakımsızdır. Alacakların tahsili için yeterli çaba harcanmamaktadır. Üretilen şeker ucuza ve zararına satılmıştır. Silolar takviye edilmemiştir. Şekerin depolanması için uygun yerler hazırlanmamıştır. İşletmenin kömür ihtiyacının karşılanması için tedarik imkanları araştırılmamıştır. Denetçi ayrıca, sermaye ve faizler sorunu halledilmeden, ucuz linyit kömürü tedarik edilmeden, şeker satışı ile ilgili gerçekçi bir politika izlenmeden, fabrika kadrolarında işin ehli kişilere yer verilmeden, fabrikanın kâra geçmesinin mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Yönetim kurulunun bütün bu eleştirileri yanıtladığını da belirtmek uygun olacaktır. Nuri beye karşı olan ortaklar tarafından görevlendirildiği anlaşılan kişi tarafından hazırlanan bu rapor, kapsamı itibarı ile bir işletme denetim raporudur. Gruplar arası kutuplaşmadan doğmuş da olsa, 1930'lu yıllarda önemli bir işletme denetim raporu niteliğindedir.

Bu genel kurulda göze çarpan bir başka husus, pancar şekeri üretiminin kontrolü ile ilgili verilen bilgilerdir. Buna göre, fabrikaya satış yapan pancar yetiştirme alanının mıntikalara ayrıldığı, her mıntıkada müdüriyet şeklinde örgütlenildiği fen memurları tarafından pancar ekiminin kontrol altında tutulduğu ve çiftçi ile yakın temas halinde bulunduğu açıklanmıştır. Bu açıklamalar, şeker üretiminin boyutunun genişliğini göstermesi açısından önemlidir. Genel kurulda ayrıca başlangıçtan beri sorun olan yeterli suyun temini (hem pancarın yıkanıp temizlenmesi ve hem de üretimde ısıtılarak kullanılması için) yapılan yatırımların görüşüldüğü gözlenmektedir. Verilen bilgiler arasında ayrıca, Sanayi ve Maadin Bankası tarafından satın alınan (170.872 Liralık) Skoda hisselerinin şirket tarafından satın alınarak başkalarına satıldığı ve böylece bir kaynak yaratıldığı da dikkati çekmektedir

1931 Yılı Mayıs ve Ağustos aylarında yapılan olağanüstü genel kurullar : 1930 Yılı faaliyetleri ile ilgili olağan genel kurulun 31 Mart 1931 tarihinde yapılmasından hemen sonra, 1930 yılı sonunda birikmiş zararın (1.137.210 TL) 1.200.000 Liralık şirket sermayesinin seviyesine ulaşmış olması nedeni ile 18 Mayıs 1931 tarihinde olağanüstü genel kurulun toplandığı anlaşılmaktadır. Bu olağanüstü genel kurulda,, 1926 Tarihli Türk Ticaret Kanunu'nun 325. maddesi gereğince ya sermayenin artırılması ya da tasfiyeye gidilmesi konusunun görüşüldüğü bilinmektedir.

Bu konu için ikinci olağanüstü genel kurul, 6 Ağustos 1931 tarihinde toplanmıştır. Şeker fabrikada yapılan bu genel kurula 527.876 Lira nominal değerde 263.938 hissenin sahibi olarak 71 kişinin katıldığı anlaşılmaktadır. Bu toplantıda hükümet komiseri olarak İzmir mıntıkası ziraat müdürü Ziya bey hazır bulunmuştur.

Genel kurula 6 Ağustos 1931 tarihli bilanço sunulur (Ek 6) . Bu tasfiye bilançosu olur. Zarar 1.283.698 TL' dir. Yani 1,2 milyon liralık sermayeden fazladır. Bu bilançonun kayıtlara uygunluğunu muhasebe müdürü Arif bey belirtir, genel müdür Remzi bey onaylar. Murakıp olarak görev yapan Cemal ve Hüsrev beyler de mali tabloların kayıtlara uygunluğunu belirtir rapor sunarlar. Bu bilançonun altını daha sonra tasfiye memurları olarak Alaattin bey, Zühtü bey ve Sadettin bey (Sanayi ve Maadin Bankası genel müdürü) imzalar.

Genel kurulda ilk konuşmayı Nuri bey (Şeker) yapar ve tasfiyenin 1931 kampanyası sonuna bırakılmasını ister. Tasfiye halinde ortakların paylarının tam ödenmesi gerektiğini de ekler. Genel kurul sermayenin üçte birinin tamamlanmasına yanaşmaz ve şirket tasfiyeye gider.

Genel kurul sonrasında Nuri bey (Şeker), daha önce fabrikanın açılışında Ankara'da yanlarına gittiği Mustaf Kemal Paşa'ya, başbakan İsmet İnönü'ye, TBMM başkanına ve Uşak Halk Partisi başkanına mektup, yazar. Bu mektupta yılda ortalama 60 gün çalışılmasına rağmen % 10 gibi yüksek oranda yıllık amortisman ayrılmasının zarara neden olduğunu belirtir ve yönetim kuruluna siyasi baskılar ile milletvekillerinin getirildiğini ve onların da iyi fabrikayı iyi yönetemediğini, hem masraflarının fazla olduğunu ve hem de işten anlamayan kişileri işe alındıklarını yazar. Tasfiyenin durdurulmasını ister.

1931 Yılında üçüncü olağanüstü genel kurulun, 24 Kasım 1931 tarihinde fabrikasında yapıldığı görülmektedir. Toplantıda 458.668 Lira nominal değeri olan 229.334 hisseye sahip 38 hissedar hazır bulunmuştur. Yönetim kurulu başkanı Remzi bey, bir yanda ortakların ve bir yanda da şirkete 3,5 milyon lira borç vermiş olan Sanayi ve Maadin Bankası olduğunu belirtir ve durumun iyi olmadığını açıklar. Ve tasfiye işlerini devamına karar verilir.

Tasfiye heyeti fabrikayı satışa çıkarmış ve 25 Şubat 1932 tarihinde yapılan genel kurulda 1.817.141 Liraya fabrika Sanayi ve Maadin Bankasına satılmıştır. Ortakların paylarının ise, banka tarafından nominal değer üzerinden üç taksitte ödenmesine karar verildiği anlaşılmaktadır.

Buri beyin Uşak şeker fabrikası ile ilgisi artık sona doğru gitmektedir. Resmi kayıtlara göre Nuri Bey (şeker) Uşak Terakki-i Ziraat TAş'ye 1924 yılı şubat ayında yönetici olarak atanmıştır (o zamanki deyişle *vekil*). Nuri beyin Aralık 1930'da, kendi ifadesi ile *azledildiği* anlaşılmaktadır.

Fabrika satılmıştır, ama Nuri beyin fabrika ile ilgisi, hisse senedi bedelini tahsil edememiş ortak devam eder. Nitekim 6 Aralık 1932 tarihinde yapılan genel kurulda, Nuri bey, satışın usulsüz olduğunu ileri sürer ve mahkemelik olduklarını açıklar.

Daha sonra Uşak şeker Fabrikası'nın 1933'de önce Devlet Sanayi Ofisine, daha sonra da Sümerbank'a devredildiği görülmektedir. Bu karmaşa, 1935 yılında bütün şeker fabrikalarının (Uşak, Alpullu, Eskişehir, Turhal) tek bir merkezden yönetilmesi için Türkiye şeker Fabrikaları A.ř. 'nin kuruluşuna kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

T. şeker Fabrikaları A.ř. dönemi üzerinde aşağıda kısaca durulacak olup, burada bu anonim şirkete devredilen dört şeker fabrikasının üretimleri ile ilgili bilgi verilmesi uygun olacaktır.

Türkiye'de birbirini izleyen yıllarda faaliyete geçen bu dört fabrikanın kuruluşlarından sonraki üretimlerine bir göz atmak ve faaliyetlerini pancar işlemeye ve şeker üretmeye dönük olarak gözden geçirmek gereği vardır.

Tablo I

***Uşak Şeker Fabrikasının pancar işlemeye ve şeker üretmeye
ait bilgileri (1926 – 1934)***

Yıl	<i>işlenen</i>	<i>Elde edilen</i>	<i>Kampanya</i>	<i>Çalışanlar</i>			
	<i>pancar</i>	<i>şeker</i>	<i>süresi</i>	<i>Memur</i>		<i>İşçi</i>	
	<i>Ton</i>	<i>ton</i>	<i>gün</i>	<i>S</i>	<i>G.</i>	<i>S.</i>	<i>G.</i>
1926	1.262	114	-	12	-	253	-
1927	8.573	808	46	73	-	283	-
1928	9.631	2.288	49	95	-	248	-
1929	23.423	3.210	63	96	-	317	-
1930	31.831	4.930	74	108	-	308	-
1931	54.159	8.650	110	64	63	94	392
<i>Bankaların yönetiminde olduğu dönem</i>							
1932	69.102	11.170	112	84	73	63	416
1933	102.238	15.149	166	105	118	65	645
1934	102.428	15.226	140	151	110	65	882

Kaynak : T. Veldet, S. 235-240

Not : 1 S. sürekli, G. Geçici demektir. 1930'a kadara Ayırım yapılmamıştır.

2. 1933 Yılı şeker üretiminin 5.470 tonu, 1934 üretiminin 4.982 tonu kesme şekerdir.

Kalanı kristal şekerdir.

3. 1935 Yılına ait sağlıklı bilgi yoktur.

Tablo II

**Alpullu Şeker Fabrikasının pancar işlemeye ve Şeker üretmeye
ait bilgileri (1926 – 1935)**

Yıl	İşlenen	Elde edilen	Kampanya	Çalışanlar			
	pancar	Şeker	süresi	Memur	İşçi		
	Ton	ton	gün	S	G.	S.	G.
1926	3.477	450	16	60	-	32	263
1927	27.372	4.354	56	60	-	32	273
1928	18.677	2.992	40	53	-	50	285
1929	31.772	4.724	56	47	-	53	501
1930	57.561	8.144	99	53	-	53	590
1931	105.020	14.000	102	52	-	69	630
1932	105.574	16.137	94	52	-	65	817
1933	317.988	37.813	248	49	-	89	850

T. Şeker Fabrikaları A.Ő. dönemi

1934	58.558	7.521	61	62	-	85	820
1935	120.130	18.442	89	83	34	169	1.665

Kaynak : T. Veldet, Sayfa 401-403.

Npt : 1. S. sürekli, G. Geçici demektir. Memurlr 1935'e kadar ayrılmamıştır. 2. 1931 Yılı Şeker üretiminin 2.052 tonu, 1932'nin 3.367 tonu, 1933'ün 15.133 tonu, 1934'ün 3.126 tonu ve 1935'in 3.257 tonu kesme Şekerdir. Kalanı kristal Şekerdir.

Tablo III

Eskişehir Şeker Fabrikasının pancar işlemeye ve şeker üretmeye ait bilgileri (1933 – 1936)

Yıl	işlenen	Elde edilen	Kampanya	Çalışanlar			
	pancar	şeker	süresi	Memur	İşçi		
	Ton	ton	gün	S	G.	S.	G.
1933	83.157	12.123	75	138	78	226	1.160
1934	161.328	26.528	127	175	88	242	1.162
1935	167.613	27.722	71	69	-	241	1.087
1936	158.524	24.706	95	77	-	209	1.230

Kaynak : T. Veldet, Sayfa 481-483,

Npt . 1. S sürekli, G geçici demektir. 1935, 1936 yıllarında geçici memur sayısı bulunamamıştır.

2. 1933 üretimin 5.483 tonu, 1934'ün 18.184 tonu, 1935'in 7.538 tonu, 1936'nın 10.819 tonu kesme şekerdir. Kalanı kristal şekerdir.

Tablo IV

Turhal Şeker Fabrikasının pancar işlemeye ve şeker üretmeye ait bilgileri (1934 – 1937)

Yıl	işlenen	Elde edilen	Kampanya	Çalışanlar	
	pancar	şeker	süresi	Memur	İşçi

Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi Temmuz 2017 (13)

	<i>Ton</i>	<i>ton</i>	<i>gün</i>	<i>S</i>	<i>G.</i>	<i>S.</i>	<i>G.</i>
1934	62.610	9.388	53	104	11	48	3.115
1935	104.576	16.501	82	101	11	94	1.378
1936	136.139	21.922	82	75	15	87	1.416
1937	93.139	14.940	58	78	15	94	1.313

Kaynak : T. Veldet, Sayfa 552-554.

Not : 1934 üretiminin 6.571 tonu, 1935'in 9.085 tonu,

1936'nun 10.296 tonu, 1937'nin 9.070 tonu kesme şekerdir. Kalanı kristal şekerdir.

Bu tablolardaki bilgiler ile ilgili değerlendirmeler üzerinde aşağıda durulmuştur.

- Şeker pancarından şeker elde edilme randımanı, genelde % 15'dir. İlk iki yıl sonrasında Uşak fabrikasında bu oran istikrarlı bir şekilde sağlanmıştır. Öteki fabrikalarda ise, bu oranın, genellikle dalgalanma gösterdiği dikkati çekmektedir. .

- Şeker pancarının tedarik zamanına bağlı olarak süren kampanya dönemi gün sayısında da benzer durum söz konusudur. Uşak fabrikasında bu süre, 1930 sonrası yüz günün üzerine çıkmış ve istikrarlı bir süreç izlemiştir. Bu, kuruluş yeri seçiminin isabetli olduğunu göstermektedir. Öteki fabrikaların genelde bu istikrarlı bu istikrarlı duruma sahip olmadıkları gözlenmektedir.

- Üretimde, sürekli ve geçici işçilerin çalıştıkları göz önünde tutularak yapılan incelemede ise, Uşak fabrikasında, istikrarın sağlanabildiği 1929'da işçi başına işlenen pancarın 73 ton, 1930'da 103 ton, 1931'de 110 ton, 1932'de 148 ton, 1933'de 146 ton olarak gerçekleştiği gözlenmektedir. Bu pancar üretimi ve fabrika üretilim

çalışmaları arasında uyumlu bir gelişme sağlanmış olduğunu göstermektedir. Bu rakamlar, Uşak fabrikasında giderek artış gösteren bir işçi verimliliğinin sağlanmış olduğu ortaya koymaktadır. Bu istikrarlı gelişmeyi, Alpullu'da görmek mümkün değildir. Büyük dalgalanmalar olmuştur. Daha yeni teknikler ile kurulan Eskişehir ve Turhal fabrikalarında aynı verimliliğin çok düşük seviyede kaldığı gözlenmektedir.

4. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'de Şeker Fabrikalarının Tek Merkezden Yönetimi

Türk şeker fabrikalarının, işin özelliklerine göre yönetilemediği, devletin de merkezi yönetim olarak onları başlangıçta Lozan anlaşması hükümleri nedeni ile gümrüklerde koruyamadığı, inhisar idaresine başvurduğu, bu yönetimin de başarılı olamadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda , özel kesim ağırlıklı bir yönetime sahip Uşak fabrikasının büyük zararlara uğradığı ve doğal olarak yaşamının güçleştiği, ortakların alınan sonuçlardan rahatsız oldukları anlaşılmaktadır. Öteki üç fabrikanın da kârlı olamaması ve sorunlarının artması karşısında mevcut dört şeker fabrikasının merkezi bir yönetime bağlanmasının gündeme geldiği ve 1935 yılında Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ. nin kurularak bu fabrikaların merkezden yönetimlerinin başladığı görülmektedir.

Yeni Anonim Şirket, dört fabrikanın değerlerinden birikmiş amortismanları düşerek bir değer belirlemiş ve dört fabrikayı da bu değerlerden bünyesine katmayı istemiştir (*Veldet, 1958*).

1.000 TL

	Esas kıymet	B. Amortisman Devir kıymeti	
<i>Uşak</i>	3.905	1.139	2.766
<i>Alpullu</i>	8.321	2.980	5.341
<i>Eskişehir</i>	6.327	1.078	5.249
<i>Turhal</i>	7.872	297	7.575
Toplam	26.425	5.494	20.931

Türkiye şeker Fabrikaları Aş. yönetiminde Türkiye’de bir çok şeker fabrikası kurulduğunu ve hem şeker pancarı üretiminin ve hem de şeker sanayiinin gelişme gösterdiğini belirtmek uygun olacaktır.

5. Sonuç

Uşak şeker fabrikasının ve Nuri şeker’in Türk işletmecilik tarihinde özel bir yeri vardır. Daha Cumhuriyet ilan edilmeden başlayan bir tarihe sahiptir. Devrim yasalarını oluşturan 1924 Anayasası, Türk Kanun-ı Medenisi, Türk Ticaret Kanunu’ndan önce, Osmanlı’dan kalan, ama fazla işlerliği olmayan yasalara dayalı olarak kurulmuştur. Kuruluş sürecini devrim yasaları ile birlikte yaşamıştır. Cumhuriyet’in özel kesimine öncü olarak faaliyete geçirilmiştir. şeker sanayiinin, Alpullu fabrikası ile birlikte öncülüğünü yapmıştır. Zamanın muhasebe kayıt kültürünün üstünde bir çift yanlı kayıt yönteminin Anadolu’da bir kasabada uygulanabileceğini göstermiştir. Muhasebe müdürü Arif beyin her yıl biraz daha kendisini ve ekibini geliştirerek ortaklara şeffaflık içinde işletmenin mali durumunu yansıtabildiği görülmektedir. Oraklar arasındaki gruplaşmaya dayalı olarak ortaya çıkmış olsa da,

bağımsız denetimde de aynı durum söz konusudur. Şirket, muhtemeldir ki Cumhuriyet'in halka açık ilk şirketidir.

Bütün bu ilkler ve başarıların mimarı yetmiş yaşına yakın bu işe girişmiş olan Nuri Şeker'dir. Şeker soyadı ona o kadar yakışmıştır ki, onun, Türk şeker üretim kültürü ile özdeşleşmesini sağlamıştır. O, Cumhuriyetin heyecanı ile harekete geçen dev bir öncüdür. Cumhuriyet'in ve özellikle Ege bölgesindeki Türk girişimcisinin öncüsü niteliğini taşır. Genç Türk girişimcilerinin onun yaşamından öğrenecekleri çok şey vardır.

Deneyimsizlikler ve şanssızlıklar ortamında kurulması, başarı şansını sınırlamıştır. Lozan anlaşmasının 1929 yılı ortalarına kadar süren eski gümrük oranlarının uygulanması hükümlerine, genç Cumhuriyet hükümetlerinin özel kesim işletmecilik kuralları ile bağdaşmayan inhisarcılık (tekel) uygulamaları eklenince dış koşulların olumsuzluğu tam olarak ortaya çıkmıştır. Bu dış koşullara, şeker pancarının. Avrupa'daki şeker kamışına dayalı ucuz ham madde karşısındaki pahalılığı ve pancar ekicisi ile pancar işleyen şeker fabrikalarının uyum sürecini de eklemek gerekmektedir. Cumhuriyet hükümetlerinin şeker pancarı üretimine sağladıkları özendirme önlemleri bu olumsuzlukları gidermeye yeterli olmamıştır.

Fabrikanın kurulması ve işletilmesiyle ilgili iç etkenler de olumsuzdur. Özel kesimin işletmecilik eğitimi de, deneyimi de yoktur, Bütün Anadolu'da esnaf düzeyinde bir kültür vardır. Sermaye birikimi oluşmamıştır. Halkın pay senedi alma ve karşılığını bekleme kültürü zayıftır. Cumhuriyet'in heyecanlı siyasi yapısının, bu şartlar altında kolayca işletmeyi etkilediği dikkati çekmektedir. Ülkenin temel gıda sektörlerinden birinde faaliyet göstermesi, tarımsal üretimi değerlendiriyor olması, her zaman aşamasında devletin ilgisini üzerinde tutmuş ve işletmenin aynı isimle bugünlere kadar yaşamasını sağlamıştır.

Uşak şeker fabrikasının öncülüğü, sadece şetmecilik alanıyla sınırlı değildir. Kurduğu spor tesisleri, parklar, sinema gibi eğlence yerleri, dispenser kurarak sunduğu sağlık hizmetleri (*M. Karayaman, Sayfa 133- 134*) ile bölgeye getirdiği yenilikler önem taşır. Bu ve benzeri aktiviteleri ile sosyal yaşamı çağdaşlaştırmaya dönük çabaları, Atatürk'ün Anadolu'ya yaygınlaşan iktisadi devlet teşekküllerinin önünü açmış ve onlara örnek olmuştur. Bu öncülüklerde kuşkusuz Alpullu, Eskişehir ve Turhal fabrikalarının da payı vardır.

Kaynakça

Güvemli, O. (2001). Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi, Değerlendirilmesi ve İzlenmesi (7. bsk b.). İstanbul.

Karayaman, M. (2010). Nuri şeker ve Uşak şeker Fabrikasının Kuruluşu. Uşak.

Karayaman, M. (2015). Atatürk Döneminde şeker Sanayi ve İzlenen Politikalar. Atatürk Araştırmaları Merkezi (Atam) Dergisi(92).

Molbay, İ., Malkoç, s., & Akıltepe, H. (1963). Türkiye şeker Sanayii Ziraati. Ankara.

Veldet, T. (1958). 30. Yılında Türkiye şeker Sanayii. Ankara: Türkiye şeker Fabrikaları Neşriyatı.

Mehmet şeker : şeker Dedem Uşak şeker Fabrikasının Gerçek Hikayesi, Sayfa 1-18, , 2915, Uşak.

5.4.1925 Tarih ve 601 sayılı şeker Fabrikalarına Bahşolan İmtiyaz Muafiyet Kanunu.

7.1.1926 Tarih ve 724 sayılı şeker İnsisarı Kanunu.

1.6.1929 Tarih ve 1499 sayılı Gümrük Tarife Kanunu.

Uşak Terakki-i Zirayet TAŞ'nin 31.12.1925 Tarihli bilanço ve kâr ve zarar hesabı.

Uşak Terakk-i Ziraat TAŞ'nin 31.12.1928 Tarihli bilanço ve kâr ve zarar hesabı.

Uşak Terakki-i Ziraat TAŞ'nin 31.8.1931 Tarihli bilançosu.

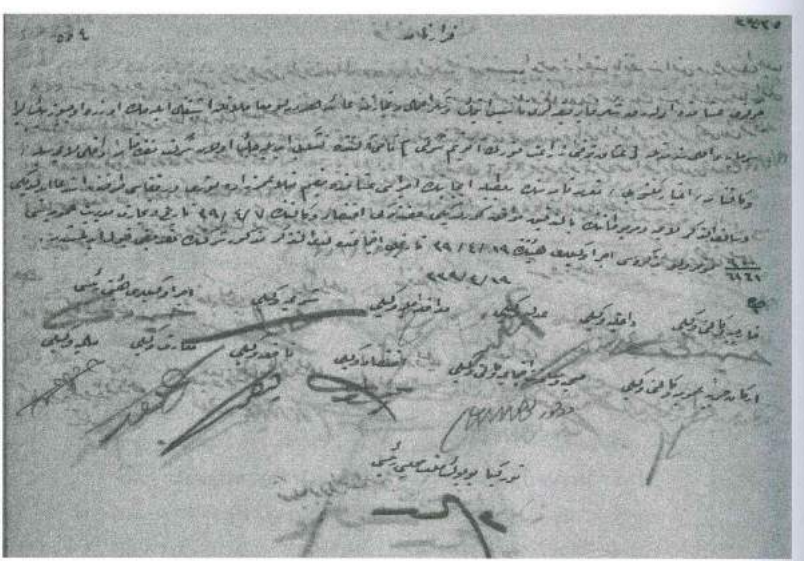
Ek 1

İlk şeker fabrikasını kuran Nuri şeker (1856 – 1958)

Ek 2

Uşak Terakki-i Ziraat Türk Anonim Şirketi kuruluş tüzüğü (19.4. 1923)

Ek3

Uşak Şeker Fabrikası tamamalandığında (1926) görünüşü

Ek 4 - 1

Uşak Terakki-i Ziraat TAŞ'nin 31.12.1925 tarihli bilançosu

Nev'i Matlubat	T.L.
Nukut	
Kasada	327,94
Bankalarda	88,05
Tahvilat	
%5 Faizli 76 Adet İstikraz Dâhili Tahvilâtı Kıyım İştirakiyesi	584,35
Kabul Olunmuş Poliçeler	
Bera-ı Tahsil İzmir İş Bankasına Gönderilen Bir Adet Senedin Kıymet-i Hukikiyesi	800
Emval-i Gayrimenkule	
Fabrika Zemin Bedeli	890,06
Fabrika Amele Evleri İnşaat Bedelleri (Simdiye Kadar Sarf Edilmiş Olan)	34.999,69
Emval-i Menkule	
Emtia Umumiye Hesabında Furuhatı Muktezi Emval Kıymetleri	696,49
Demirbaş Eşya Kıymetleri	785,51
Alet ve Edevat-ı Ziraiye Bedelleri	4.451,90
Umur-u Ziraatta İstimal Edilmekte Olan Faal Ziraat Makineleri Bedelleri	21.542,56
Atölyeler, Demirhane, Marangozhanede Mevcut Küçük Âlet ve Edevat ve Aleti Müteharrike Bedelleri	4.732,55
Atölyeler İçin Mubayaa Olunan Malzeme Esmanı	334,28
Nev'i Matlubat	
Fabrika İnşaatında İstimal Edilmekte Olan Vesaiti Nakliye Bedelleri	4.613,69
Mubayaa Edilen Tohumluk Pancar Esmanı	1.079,27
Matlubat-ı Mütenevvia	
Matlup Senedatı Hesabında Mukayyet Borçlular Zimmeti	52.921,77
Matlubat-ı Muhtelif Hesabında Mukayyet Borçlular Zimmeti	11.968,54
Hisse Senedatı Bedelinden Ticaret Vekâleti Zimmeti	50.000
Hissedarın Hesabında Mukayyet Bedelleri Tahsil Olunacak Hisse Senedatı Taahhüdatında	289.954
Şirketimize Münkâlib Tohum Şirketi Matlubatı Muhtelifesinden	4.948,71
Şirketimize Münkâlib Tohum Şirketi Esham Senedatı Bedellerinde	1.090
Karşılığı Mevcut Tohum Şirketi Zararından	2.046,12

Ek 4 - 2

Uşak Terakki-i Ziraat TAŞ'nin 31.12.1925 tarihli bilançosu(devam)

İstirda veya Mahsubu Muktezi Avanslar	
Makine ve Alet-i Vesaire İçin Ber Mucibi Mukavele % 20 Hesabıyla Verilen 76.800 Dolar Mukabili Skoda Fabrikasından	139.260,14
Pancar Zer'iyat Mukabili Avansla	57,25
Hafriyat İçin Verilip Henüz Mahsubu İcra Kılınmayan Mevad-ı Müštaile Bedellerinde	436,46
Nev'i Matlubat	
İnşaat Malzemesi İçin Müteahhitler Zimmetinde	356,85
Kiremit, Kireç Ocakları İstihzarat Masarifinde	436,47
Vürut Etmekte Olan Makineler ve Aletin Masarif-i Zaruriyesi İçin İzmir'de Şerif Bey Zimmetinde	1.000
Müteferrik Zimmetler ve Avanslar Olup Sarfiyat-ı Muvakkate Hesabında	4.351,98
Fabrika Faaliyetinde Tedricen İmhası Muktezi Zararlar	
Doğrudan Doğruya Vâki Olan Zarar Miktarı	4.085,97
Masarifi Tesisiye	3.460,72
Yekûn	642.601,32
Muamelâtı Zaideden Münbahis Erkâmı Olup Husulü Tevazûn Zimnında Zam Olunan	3.410,67
Mizanı Kat'ıye Muvafık Olan Yekûn	646.011,99
Nev'i Duyunat	
Sermaye	600.000
Muhtelif Bankalar	16.120,70
Muhtelif Alacaklılar	4.863,84
Emanet	10.685,52
Mevduat	2.427,20
İstikraz	500
Nev'i Duyunat	
Tohum Şirketine Ait Olup Bedeli Henüz Tesviye Edilmeyen Adisyonlar	7.575
Tohum Şirketi Muhtelif Alacaklıları	429,06
Yekûn	642.601,32
Muamelâtı Zaideden Münbahis Erkâmı Olup Husulü Tevazûn Zimnında Zam Olunan	3.410,67
Mizan-ı Kâffeye Muvafık Olan Yekûn	646.011,99

Ek 5 - 1

Uşak Terakki-i Ziraat TAŞ'nin 31.12.1928 tarihli bilançosu

MEVCUDAT VE MATLUBAT		TL		TL	
		Lira	K.	Lira	K.
1	Arazi ve binalar	869611	23		
2	Makinalar, alet ve edevati	931549	37		
3	muhtelif tesisat	242453	80		
4	Ziraat makinaları ve nakliye vasıtaları	213467	44		
5	Demir baş eşya ve mefruşat	45357	69		
6	İkmâl olunacak tesisat ve inşaat	12014	33		
7	mamul emtia	406235	19		
8	malzeme mevcudu	289198	4		
9	muhtelif borçlular	940375	7		
10	mümtaz hisselerden istirdat olunan	170872	—		
11	Kasa ve bankalar mevcudu	285867	37		
12	Umum masraflar	322843	42		
13	Kâr ve zarar	1283698	91	6023543	86
	Yekûn			6023543	86

Ek 5 - 2

Uşak Terakki-i Ziraat TAŞ'nin 31.12.1928 tarihli bilançosu (devam)

		DÜYUNAT			
		Lira	K.	Lira	K.
1	Sermaye	1200000			
2	Türkiye sanayi ve maadin bankası	3388442	33		
3	Muhtelif alacaklar	1042994	84		
4	Emanet	13376	79		
5	Amortisman	378729	90	6023543	86
Yekün :				6023543	86

Kuyuda mutabaktır.

	Muhasebe Müdür	Umum Müdürü
	Arif	Remzi
Aza	Aza	Meclisi idare Reisi
Sofu oğlu	Türkiye sanayi ve Maadin B.	Gaziayntap Meb'usu
İsmail	Umum Müdürü	Remzi
	Sadettin	

Ek - 6 - 1

31.8.1931 Tarihli tasfiye bilançosu

Mevcutat ve matlubat		T. L.	₺	T. L.	₺
Kıyemi sabite bedelleri .					
Mebani	841409 53				
Arazi	17152 73	858 562	26		
Makine alât ve edevatı sabite	802432 96	802 432	96		
Teslatı muhtelif	248878 32	248 873	32		
Faal ziraat makineleri					
Ziraat makineleri	102851 93				
Vesatli nakliye bedelleri	54911 93	157 763	80		
Demirbaş eşya ve mefruşat	30614 64	30 614	64		
Küçük alât ve edevat	5675 84	5 675	84		
Kimyahane alât ve eşya bedelleri					
Alât ve edevat bedelleri	11168 70	11 775	90		
Eczayı kimyeviye	607 20	833	20	2 116 581	98
Rasathane mevcudatı	883 20				
Mamul emtea ambarları					
	<u>Fl</u>	<u>Kilo</u>			
Çuvalı kristal beyaz şeker	36 1067500	384 300			
" kesme beyaz şeker	36 76100	27 396			
" Sarı şeker	28 58828	15 674	96		
" Temizlenecek şeker	28 1588	444	64		
" Kuru kâşpe	3,10 30455	1 130	11		
Melase	2 1146228	22 924	56		
Şurup	2 19965	399	30	452 269	57
Malzeme Ambarları mevcudu :					
Malzeme muhtelif ambarı mevcudu	194586 95				
Fabrika ve Garaj koltuk ambarları	6611 36				
Dispanser edviyesi	583 61	201 781	92	201 781	92

Ek - 6 - 2

31.8.1931 Tarihli tasfiye bilançosu (devam)

Bankalar Mevcudu :					
Eskişehir Bankası	15846 57				
Uşak Osmanlı Bankası	29878 50				
Uşak Ziraat Bankası	7115 05	52 838	72	52 838	72
Kasa mevcudu	5329 48	5 329	48	5 329	84
Pancar Avansları ve Muhtelif Matlubat :					
Matlup senedatı	2400				
Derdesti takip senedat	75608 67				
Hissedarlar tahsil borçları	57878 48				
Muhtelif Borçlular	58329 07				
Şeker Bayileri	34000 10				
Pancar zürrai avansları 1928 senesinden müdevver	48274 35				
Pancar zürrai avansları 1929 senesi için	9137 09				
İcarlar avansları 1929 senesi için	5137 60	290 765	36	290 765	36
Mıntakalar ve Ziraat Müdüriyeti Hesabı:					
Mıntakalarda malzeme Muhtelif mevcudu	13307 49				
Ziraat Müdüriyeti mevcudu	1801 67	15 109	16		
Tahsil edilecek Hisse senedatı bedeli	88220				
Tesisatı iptidaiye masarifi	29426 36				
Tesviye edilen Skoda hisseleri tekasıtı	83658 38				
Derdesti tasfiye hesabat	5194 38	206 499	12	221 608	28
Kıymetli eşya hesabı				121	40
Hesabatı Muallaka					
Pancar Zürrai Avanslarından	98407 28				
İcarlar hesabından	13093 71				
İcarlar hesabından	5483 14				
Ziraat Müdüriyeti hesabından	7245 72				
Garaj költük ambarından	1312 15				
Garaj hesabından	23053 36				
Tenis mahalli tesisinden	551 56	149 151	91	149 151	91
Kâr ve zarar bakliyesi				934 654	53
<i>Yekûn</i>				4 425 103	15

Ek 6 - 3

31.8.1931 Tarihli tasfiye bilançosu (devam)

Şirketinin 1928 senesi Bilançosu				T. L.	₺	T. L.	₺
Düyunat							
Sermaye						1 200 000	
Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası						2 613 181	75
İş Bankası İzmir Şubesi						18 924	
Muhtelif alacaklılar							
Ziraat Bankası Uşak Şubesi	122239	. 11					
Şeker ve petrol Idare-i İnhisariyesi	247051	. 79					
Böğhası muhtelifi	17978	. 23					
			387 269	. 13			
			387 269	. 13		387 269	13
Deyin senedatı						22 704	51
Emanat						3 948	39
Emanatı aynıye						3 425	
Kıyemi sabite imha hesabı							
927 senesinden müdevver			71 483	. 3			
928senesi Faal ziraat makinelerinden	% 15	15776	98				
" Tesisatı muhtelifeden	% 5	12406	16				
" Makine alât ve edevatı sabiteden	% 4	32097	81				
" Mehaniden	% 2	16828	19				
" Küçük alât ve edevattan	% 20	1135	16				
" Kimyahanı alâtında	% 5	558	43				
" Demirbaş eşya ve mefruşattan	% 7 ¹ / ₂	2312	36				
		81113	99				
			152 597	. 2		15 597	2
Hesabatı muvakkate						23 053	35
<i>Vekûn</i>						4 425 103	15
<i>Kuyuda mutabakatı tasdik olunur.</i>							
Muhasebe müdürü				Müdürü umumî vekil			
<i>Arif</i>				<i>Ahmet Esat</i>			